

DE SOCIALE POSITIE VAN DE NOORDKEMPISCHE BOER¹

Wie controleerden in de Noorderkempen **het sociale, politieke en mentale leven**, en met welke **middelen** ?

Wat waren hiervan de gevolgen voor het dagelijkse leven van de boer ?

Op welke manier drong de moderne staat tot de Noorderkempen door? Wat waren de gevolgen hiervan?

“ Een boer verliest liever zijn vrouw dan zijn koe ...”

De **spreekwoordelijke koppigheid** van de Kempenaar is een uitgemolken thema. Het is meer dan een eufemisme om het **conservatisme van de boer enigzins te vergoedelijk**en.

De plattelander, wien's mentaliteit tegengesteld is aan het economisch rekenen werd meestal meewarig bekeken als **“een overblijfsel uit de feodaliteit”**.

Hij wil zijn tradities slechts onder dwang voor vernieuwing inruilen. Een gevolg hiervan is **zijn godsdienstigheid** (met het nodige bijgeloof) wat -vrij vertaald- wil zeggen dat **de Kerkelijke macht zijn Ancien-Régime² afmetingen “op den buiten” nog niet had verloren**. Naast koppig en onderdanig werd de bewoner van de Kempen nog **schrand**er, **onafhankelijk, zorgeloos, gierig en weinig ondernemend** genoemd.

Fysisch was hij te herkennen aan “een middelmatige en kleine gestalte, korte dikke benen, laag voorhoofd, dikke neus en middelmatige mond. De dagelijkse strijd voor het brood heeft de boer pragmatisch gemaakt, “Onverschilligheid en hardvochtigheid is wel hun karaktertrek.”

Een boer verliest liever zijn vrouw dan zijn koe, want een vrouw kan je voor niet krijgen, wordt wel gezegd. Wanneer een jongen van twaalf stierf kloeg men: “Het is jammer het zou al gauw een goed verdiener geweest zijn.”

In **het isolement van het platteland** bestonden **wetten, gebruiken, gewoonten en taboes die een eigen leven leidden**, los van het officiële wetboek van Kerk en Staat, die men sinds enkele jaren onder de algemene noemer van **“volkscultuur”** heeft geplaatst.

Sinds de **inrichting van het central staatsapparaat** en de **bloei van de kerkelijke contrareformatie³** heeft **deze volkscultuur onophoudelijk onder vuur** gelegen.

¹ Overgenomen uit “Eric Vanhaute, De invloed en de groei van het industrieel kapitalisme en van de centrale staat op een agrarisch grensgebied: de Noorderkempen in de 19de- eeuw (1750-1910), p.236-246.

² Het **“ancien régime”** verwijst naar de periode in de Europese geschiedenis aan het **einde van de Middeleeuwen** (circa **1500**) die eindigt met de **Fransse Revolutie (1789)**. Het ancien régime was een politiek en sociaal systeem dat in Europa van de 15de- tot de 18de- eeuw heerste en **de macht in handen was koningen en adel en het volk geen inspraak had in het bestuur**.

³ De **Katholieke Contrareformatie** was de hervormingsbeweging binnen de Katholieke Kerk, die begon tijdens de **16de-eeuw** Zij was **deels** een fenomeen van **innerlijke restauratie** waarvan de aanzetten reeds terug te vinden zijn in de 15de-eeuw en **deels een reactie op de Protestantse Reformatie**. Die was ingezet door de **Duitsers Maarten Luther (1483-1546)**, de **Fransman Johannes Calvijn (1509-1564)** en de **Zwitser Huldrych Zwingli (1484-1531)**, en op de ontwikkelingen in Engeland: de **Anglicaanse Kerk**.

De controle over de onderdanen kon slechts volledig zijn als het centrale kerkelijke en staatsgezag overal opgelegd en afgedwongen kon worden.

Het grensgebied Noorderkempen kwam reeds vroeg **onder de invloed** van externe bewegingen, maar kon **slechts laat geïntegreerd** worden. In deze strijd spelen **de Kerk, de liberale ambtenaren, schrijvers en de lokale katholieke elite een belangrijke rol.**

Terwijl in **1900** de Kempenaren "*ainsi que tous les peuples, tiennent fortemant à leur vieilles habitudes*" wordt er **ook na 1900** nog gesproken van "*een eigen recht op het platteland waarin het groepsleven boven de individualiteit komt*".

Beschreven voorbeelden van het "volksgerecht" die in de Noorderkempen nog zeker **tot 1900** voorkwamen, zijn de **ketelmuziek** ("serenades") ter bestraffing van abnormale verhoudingen en **het ploegtrekken**. Bij overspel of mishandeling moest man of vrouw met het gebit in de mond en het gareel over het hoofd de ploeg trekken. De studie van de volkscultuur en de afbraak ervan is bijna een discipline apart.

Toch moet **een verband gelegd worden met het overlevingsmechanisme in een Agrarische gemeenschap** met in begrip van **het niet-commerciële circuit**.

Op deze manier vermijdt men de weg van het folklorische op te gaan.

In **de Landbode van 1896** werd deze band reeds duidelijk aangewezen: "*maar als ze (de Kempische boeren) niet veranderen is er voor hen geen hoop op redding*".

De oude gebruiken moeten verdwijnen.

We hebben reeds benadrukt dat **de afbraak van het gesloten platteland een proces van lange duur is geweest.**

Het is even onzinnig om te zeggen dat er **vóór 1830** nog "**een evenwicht**" was en alles nog "**in één harmonie**" functioneerde, of dat na **1910** "**de oude Kempen**" **volledig is verdwenen**. We dienen feiten en korte-termijn gebeurtenissen in langere conjuncturele en structurele bewegingen te situeren. "*De afbraak van de oude wereld*" is **geen éénduidig proces en heeft geen monocausale verklaring.**

De band met de economische- en sociale evoluties dient centraal te staan.

De **Franse bezetting (1794- 1815)** betekende voor de Noorderkempen het begin van de definitieve ontsluiting. Door het **wegvallen van de oude machten** (hertog van Salm-Salm en de kloosterorden) en door **een belangrijk verarmingsproces** ontstond **een politiek, sociaal en mentaal vacuüm.**

De **massale overdracht van goederen in vreemde handen en het verlies van gemene gronden stuitten** op geen enkel georganiseerd verzet.

Slechts **vanaf het vierde en vijfde decennium** kon een **nieuwe elite** die geen banden had met hun voorgangers, en zich geheel in de 19de-eeuw inpaste, **het dagelijks leven opnieuw controleren.**

De nieuwe elite

De kopstukken waren: **deken Cauwenbergh** op sociaal gebied, **meester Van Aertselaer** op mentaal vlak, en **burgemeester Hendricus Brosens** in de politiek.

Hendrik Brosens

Hij was **34 jaar burgemeester** (1877-1911), de **grootste regionale brouwer** en **grondbezitter** en het **eerste plaatselijk provincieraadslid** (1892-1908).

Onder hem is de Hoogstraatse gemeenteraad een mondige en vaak schreeuwende actor geworden in de ontsluiting van de Noorderkempen. Het openbare leven wordt politiek, de administratie wordt sterk uitgebreid. Het is zeker niet toevallig dat onder hem de eerste oppositie ontstaat.

Ook speelde hij een sleutelrol in de **organisatie van de katholieke actie** die het boerenleven geheel zal controleren op het einde van de 19de-eeuw.

Deken Cauwenbergh

Even belangrijk zijn de activiteiten van pastoor **deken Cauwenbergh** (1825-1860).

Deken Cauwenbergh

Een deel van **zijn jaarlijkse preken tijdens de Heilig Bloedviering** zijn bewaard. Het zijn unieke documenten over de **“zedeverwildering”** uit die tijd. Zij illustreren zijn onverbiddelijke strijd hiertegen. Hij ging wild tekeer tegen de **“ Heydensche Bacchus- en Venusfeesten”**, **“godeloze en zedeloze benden”** en **“de oneerbiedigheden bij de Heilig Bloedprocessie en -feesten.”⁴**

⁴ Een bijzonder element van deze processie is het **Heilig Bloed**. Dit wonder gaat over een priester die per ongeluk de kelk met geconsacreerde wijn, dat reeds het bloed van Christus is geworden, omstootte. De wijnvlekken konden niet worden uitgewassen, wat de ernst van de fout van de priester benadrukte. Hij voelde diepe wroeging omdat hij het bloed van Christus verspild had. Pas op zijn sterfbed biechtte hij dit op aan zijn

Hier verwijst hij naar protesten van de bisschoppen van Breda en 's Hertogenbosch tegen misbruiken op zedelijk gebied in herbergen en danszalen.

Wat bewijst dat de **sociale discipline na 1800 helemaal niet meer was zoals het volgens de elite hoorde**. In 1840 kan Cauwenbergh echter trots verklaren dat het **Heilig Bloed hersteld** is alhoewel hij toch nog *“nachtvergaderingen en allerlei vormen van onkuisheid opmerkt.”*

Het herstel van het gezag van een 19de-eeuwse **ultramontaanse kerk**⁵ komt ook tot uiting in de stichting van twee katholieke colleges en in het aantrekken van **Van Aertselaer als onderwijzer**.

Onderwijzer Van Aertselaer

En ook in het oprichten van katholieke organisaties als **de Broederschap van de Heilige Rozenkrans** en **de Maria Congregatie**.

Een verhoging van de mentale, sociale en politieke discipline kon de toplaag de voortdurende macht verzekeren, maar kon de verslechterde positie van het boerengezin niet goedmaken.

Veranderingen in het maatschappelijk leven en de inschakeling van de Noorderkempen in de moderne staat.

Door **de vorming van een politieke en sociale elite**, die vatbaar was voor externe 19de-eeuwse trends, komt ook het **maatschappelijk leven** meer en meer **onder de invloed van de moderne staat**⁶.

biechtvader. In vroegere eeuwen werd dit wonder door het volk vereerd met een processie en volksdevotie, maar tegenwoordig ligt de nadruk op het vieren van de eucharistie.

⁵ Het ultramontanisme (letterlijk: over de bergen) is een leer binnen het katholicisme die de autoriteit van de paus in zaken van geloof en discipline benadrukt.

⁶ **In Europa is de staat in zijn huidige vorm pas ontstaan in de tijd tussen de Late Middeleeuwen en het begin van de twintigste eeuw.** In de Late Middeleeuwen waren gebieden met eenzelfde 'regering' vaak niet aaneengesloten. Onderdanen waren geen 'staatsburgers'. Het gezag van heersers was niet absoluut, alomvattend en duidelijk afgebakend. Uniforme, algemeen geldende wetgeving bestond niet. Rechten en plichten van onderdanen binnen eenzelfde 'bestuurlijke eenheid' waren vaak heel verschillend. Belasting betalen aan 'de overheid' was niet voor iedereen gewoon en de overheid was niet de enige instantie die belasting hief. Nationale legers en politiekorpsen waren er niet, evenmin als een professioneel, nationaal ambtenarenapparaat. De legitimiteit van het overheidsgezag berustte niet op geïnstitutionaliseerde inspraak van brede lagen van de bevolking en die bevolking beschouwde zich niet als natie.

Het **eerste teken** hiervan was de vraag naar **betere communicatielijnen**⁷ met de stedelijke centra. Alhoewel hierop nauwelijks werd ingegaan heeft **de hele discussie hierover de band met de moderne staat versterkt**.

Het **tweede gevolg** was de inschakeling van het Noordkempische boerenleven in een nieuwe organisatievorm: **de georganiseerde katholieke actie**⁸. Niettegenstaande ook dit geen rechtlijnig proces was, heeft het de regio -op lange termijn- definitief in de nieuwe maatschappij geïntegreerd.

Boeren of dagloners hebben zich in de geschiedenis zelden laten opmerken als een sociaal of politiek georganiseerde beweging. “ *De kleine Vlaamse boeren schikten zich in het onvermijdelijke*”, wat vaak niets anders was dan doffe ellende. De aard van het werk en van de externe communicatie, die **voor 1900** uitsluitend langs de Kerk liep, **verhinderden een gericht engagement**.

Hierin ligt de centrale rol van **de predicatie, in de 19de-eeuw het grote middel tot volksoopvoeding en massabeïnvloeding**. Langs predicatie werd een bepaalde sociale mentaliteit aangekweekt en in stand gehouden: mentaliteit die verklarend is voor sociale feiten en toestanden. Een pracht voorbeeld zijn de sermoenen van **pastoor Cauwenbergh**. De grondslag van de preken ligt in een bourgeoispatalisme dat uitgaat van autoriteit, hiërarchie, ongelijkheid en klassensolidariteit.

Wanneer de **contacten tussen de gesloten regio en de buitenwereld veelvuldiger werden en naarmate de fundamenteën van de oude agrarische cultuur meer en meer ondergraven werden, drong zich een nieuwe organisatie op**.

Het is niet toevallig dat hiervan in versneld tempo werk werd gemaakt wanneer ook **andere denkstromingen** de weg naar het platteland vonden. En op hetzelfde moment dat **onder druk van de groeiende stedelijke arbeidersbeweging in 1894 de eerste verkiezingen met algemeen meervoudig stemrecht voor mannen werden uitgeschreven**.

De “politieke strijd om de boeren” barstte los.

De **katholieken**, reeds eeuwenlang met de boer vertrouwd, en met de lokale elite aan haar zijde, raakten in een ware paniek bij **de eerste socialistische agitatie buiten de steden**. Met een sterk overtrokken beeld van het “**rode gevaar**” trachtte men er een dam tegen op te werpen via het organiseren van het platteland.

Basis hiervan werd de 1890 gestichtte Boerenbond.

⁷ Zie www.alfonsdesmedt.be: “De stoomtram en de ontsluiting van de dorpsgemeenschappen in de Noorderkempen deel I en II.”

⁸ De **Katholieke Actie (KA)** was een door paus Pius XI geïnitieerde katholieke lekenbeweging die de **secularisering van de samenleving moest tegengaan**. Concreet betekende dit vooral een intensivering van het georganiseerde geloofsleven en een centralisatie van katholieke sociale organisaties. Deze internationale beweging kwam vooral tot uiting in **landen met een anti-klerikale regering** zoals Spanje, Italië, Beieren, Frankrijk, België, Nederland. Alhoewel in **België** de Katholieke Actie van hogerhand geen standskarakter heeft, wist **Jozef Cardijn** toch vooral **arbeiders** te verenigen in zijn **Katholieke Arbeidersjeugd** (erkend in 1925). In 1928 werd de **Katholieke Studentenactie opgericht** als vervanger van het door de bisschoppen te nationalistisch bevonden Algemeen Katholieke Vlaams Studentenverbond. In 1932 werd **de Katholieke Filmliga** opgericht.

Onder de leuze *“eigendom, gezin en godsdienst”* die **met een anti-socialistische, corporatistische geest** zeer handig inspeelde op de noden van de door de landbouwcrisis getroffen boeren. (...)

Hierin faalden de socialisten.

Dit had tijdgenoot **Cyriel Buysse** reeds goed begrepen.

De boer: *“zit muurvast vastgeankerd in zijn oude bijgeloof en vooroordelen, vol vrees voor priester en kasteelheer”, zodat, “zij die voor de socialisten dierven stemmen behoorden tot de stoutmoedigen, de overtuigden, de reeds half verlichten.”*

De belangen van de industriearbeiders en landwerkers waren niet dezelfde: het ideaal van deze latse groep was zelf ooit eigenaar te worden. En juist het doel van de Kleine Landeigendom was het uitgangspunt van de Boerenbond. Die snel uitgroeit tot de stevigste pijler van de katholieke standpartij.

In de Noorderkempen werd er reeds vlug werk gemaakt om een landbouwers-organisatie op poten te zetten.

De oude , “comices”, de provinciale landbouwverenigingen, hadden slechts de spot van de boeren opgewekt.

Ook **het landbouwonderwijs** liet veel te wensen over.

Met de **oprichting van de Gazet van Hoogstraten in 1892 was het hek voor goed van de dam.**

Gazet van Hoogstraten

*“ In de keten der regionale katholieke weekbladen uit de Kempen, gevormd door o.a. Turnhout, Herentals, Mol en Geel, was de “**Gazet van Hoogstraten**” de ontbrekende schakel voor het Noorden van de Kempen, het land van Hoogstraten en omliggenden”.*

Onder de leuze **“Voor Godsdienst, Taal en Vaderland”**, kwam dit nieuw communicatiekanaal de lokale elite uitstekend van pas.

“De katholieke pers heeft een nieuwen strijder aangeworven in de Kempen, wees welkom, de groote katholieke zaak heeft kampers te kort... ”.

Het blad ontpopte zich als een **strijdorgaan voor Kerk, Katholieke Partij en de nieuwe boerenorganisaties.**

Het was **de katalysator** van een nieuwe mentaliteit en van nieuwe kennis.

“Van nu moeten de landbouwers van 't kanton Hoogstraeten samenwerken”.

Wanneer wij de **lijst van gestichte organisaties** bekijken werd deze oproep massaal beantwoord.. Telkens opnieuw werd **de stichtingsakte** getekend door leden uit de **politieke en kerkelijke top.**

Maar de ledenwerving liep niet steeds even vlot.

We hebben een lijst opgesteld van **eind 19de-eeuwse verenigingen in het kanton Hoogstraten.** Aangezien we over **geen** archief beschikken hebben we hiervoor zeer diverse bronnen moeten aanspreken. **De reeks is beslist zeer onvolledig,** maar geeft wel een eerste beeld;

De onderstaande tabel laat **de diversiteit in de katholieke actie** zien, tot de vereniging van houders van bieën, hoenders, geiten, en van kwekers van frambozen toe.

Een aantal werkingspunten van de Boerenbond komen in de lijst niet voor.

Deze moeten in de Noorderkempen zeker bestaan hebben (en nog bestaan):

zoals **de verenigingen voor gezamenlijke aan- en verkoop, de Raiffeisenbanken (spaaren leengilden)** en de als paddestoelen uit de grond opschietende **melkerijen**

Bijna elk dorp had in **1914** zijn **op coöperatieve basis gestoelde melkerij**, wat het einde betekende voor de markt- en ruilhandel van boter.

Het verschaft de boer een regelmatig inkomen en liquide middelen.

"In de melkerij verkoopen wij goedkoop, dat is waar. Doch wij zijn van den lastigen arbeid van het boteren ontslagen en trekken een rond sommeken geld. Daarbij behouden wij de afgezaande melk (fluitjesmelk)".

De Antwerpse Kempen was één van de meest vruchtbare voedingsbodems' voor de georganiseerde katholieke actie. *"Geen enkel arrondissement bestaat er misschien, waar de bonden zodanig toenemen als in Turnhout".*

De verklaring hiervoor moet gezocht worden in:

- de eeuwenlange geslotenheid van het grensgebied en
- in de totale controle op de schaarse communicatielijnen door de lokale "katholieke" elites.

Het langzaam verdwijnen van de vroegere landelijke structuren schiep een vacuüm, dat **zonder moeilijkheden door de macht met de meeste invloed op, en de meeste kennis van de boer opgevuld kon worden.**

WEERSTAND?

Op 20 jaar leek alles verenigd was wat maar verenigd kon worden.

Niet tegenstaande het tempo waarmee de verenigingen het licht zagen – op 20 jaar leek alles verenigd was wat maar verenigd kon worden – blijft het verwonderen dat er ook **weerstand bleef bestaan.**

Een analyse van een aantal afzonderlijke gegevens maakt dit duidelijk.

Terwijl in **1894** onder luid applaus de **Rijkelvorselse afdeling** van de **Boerenbond** werd opgericht **met 152 leden** (32% van de gezinnen) **ziet de Kantonnale Bond slechts drie jaar later het licht.**

Ook hebben buiten Rijkevorschel slechts een 100-tal leden zich aangesloten (**amper 5%**).

Niet voor niets blijft de Gazet van Hoogstraten hameren op **de noodzaak van vereniging.**

Een ander voorbeeld is de **Sint-Jozefsgilde**, de **eerste Maatschappij voor onderlinge bijstand in Hoogstraten** (1896). **Zij wordt echter weer vlug opgedoekt en over haar activiteit heeft de geschiedschrijving weinig of geen spoor nagelaten.**

Na **1900** neemt het aantal Kassen wel toe: in **1914** hebben **48 van de 92 gemeenten** van het **arrondissement Turnhout** een kas, maar waren er nog heel wat klachten *"dat de massa niet bereikt kon worden"*. Zodat besloten werd tot het opzetten van *"een reuze prppaganda"*, **via het onderwijzerskorps, de geestelijkheid en de gemeentebesturen: de drie peilers van de agrarische samenleving.**

Wij (Eric Vanhaute) hebben cijfers gevonden van het ledenaantal van de maatschappijen voor onderlinge bijstand in **1904**. Berekend aan één per gezin waren in het kanton Hoogstraten **iets meer dan de helft van de huishoudens** aangesloten, behalve in **Hoogstraten** (31%), **Baarle** (40%) en **Rijkevorschel** (38%).

**ONVOLLEDIGE LIJST VAN KATHOLIEKE, BOEREN- ARBEIDERS- EN KIEZERSVERENINGEN
IN HET KANTON HOOGSTRATEN.**

<u>Ontstaan</u>	<u>Plaats</u>	<u>Naam</u>
1880	Hoogstraten	Katholieke Kring
1893	Turnhout	De Volksbond
14/4/1894	Rijkevorsel	Parochiale Boerengild
5/5/1894	Hoogstraten	Kantonale Kiezersbond
12/10/1895	Rijkevorsel	Kempische bieënmaatschappij
9/6/1896	Hoogstraten	Sint-Jozefsgilde Maatschappij voor onderlinge bijstand
1896	Hoogstraten	Bond voor metsers en timmerlieden
1897	Rijkevorsel	De werkmansvrieden
22/5/1897	Turnhout	Katholieke werkmansgilde
11/9/1897	Hoogstraten	Kantonnale Boerengilde
5/5/1897	Hoogstraten	Melkerijbond
1898	Hoogstraten	Sint-Jozefspatroonschap (voor de jeugd)
11/7/1899	Hoogstraten	Maatschappij voor onderlinge bijstand de Toekomst
1900	Rijkevorsel	Idem
1901	Turnhout	Verbond van voorzieningskassen v/h arrond. Turnhout
16/3/1907	Hoogstraten	Het Kempisch Neerhof (hoenders)
13/10/1907	Hoogstraten	Vereniging van tabakswerkers
27/11/1907	Hoogstraten	Geitenbond
1909	Hoogstraten	Frambozensyndikaat
1910	Hoogstraten	Vrije Veeverzekering
19/2/1910	Hoogstraten	Sint-Katharinagilde (ziekenbond)
11/11/1911	Hoogstraten	Katholieke studiekering
1913	Hoogstraten	Hoveniersbond
voor 1903	Baarle	Maatschappij voor onderlinge bijstand St. Remigiusgilde
voor 1903	Meerle	idem Volkspensioen
voor 1903	Meer	idem Snt-Rosalie's vereniging
voor 1903	Merksplas	idem Zorg voor de Toekomst
voor 1903	Minderhout	idem Pensioenkas Sint-Clemens
voor 1903	Rijkevorsel	idem Sint-Willebordusgilde
voor 1903	Wortel	idem Vooruitzicht

Na een eerder moeilijk begin kan de katholieke actie nog voor de Eerste Wereldoorlog de Noorderkempen helemaal in haar organisatie opnemen.

Sociale en politieke strijd

Wij hebben reeds gesproken over **de schoolstrijd in onze contreien**, die vooral de gemoederen van de Hoogstraatse middenstanders heeft beroerd.

Blijvende herinneringen hieraan zijn het bestaan van **twee fanfares** en **twee toneelclubs**.

In **1880** worden samen met de Katholieke Bond de katholieke fanfare Sint-Catharina opgericht, omdat de in **1831** gestichte toneelmaatschappij Sint-Cecilia **te liberaal** werd bevonden.

Elk had zijn eigen kring, wat zelfs leidde tot de oprichting van twee voetbalclubs.

Deze **liberale strekking** – die term hebben zij zichzelf niet toegemeten - haar uitgangspunt was **eerder anti-klerikaal**. Deze “liberale” strekking is echter steeds een minderheid geweest, wat aangetoond wordt door de verkiezingsuitslagen.

Vanaf **1878** komt er in Hoogstraten een tweede (naamloze) lijst op. Ze behaalt nooit meer dan 25% van de stemmen en heeft **voor 1914** geen afgevaardigde naar de gemeenteraad kunnen sturen; **Die bleef de gehele 19de-eeuw geheel katholiek**.

Het succes van de katholieke lijst

Ten eerste bevatte de katholieke lijst de **dorpsnotabelen**. Een vergelijking van de beroepen maakt dat duidelijk:

Lijst 1: brouwer, huidevetter, fabrikant, geneesheer, bakker, velemaker, horlogemaker, molenaar en schoolopziener;

Lijst 2: opzichter, huidevetter, wagenmaker, gepensioneerde, stoeldraaier, timmerman.

De oppositie recuteert vooral in Kringen van bedienden (vaak inwijkelingen) en van lagere ambachten. De **boeren** hielden zich geheel afzijdig: gesymboliseerd in de oprichting van een derde voetbalclub: de boeren, naast liberalen en katholieken.

Een tweede oorzaak van het onafgebroken succes van de katholieke lijst is **de veel betere organisatie**, met als leider **Henricus Brosens**.

Met de stichting van de **Kantonnale Kiezersbond**, die in **1897** reeds **1500 leden** telt.

En als spreekbuis de Hoogstraatse Gazet kreeg de topklasse de ideale troef in handen om een eigen kiezerskorps te vormen.

Het uitgangspunt: “ *Onder godsdienstig en politiek oogpunt belijdt de bond de katholieke principes, in de eenheid van zin en gevoelens met de Heilig-Roomsch-Katholieke Kerk*”.

Het doel: “*een vereniging te stichten volgens de standsorganisatie (...) met drie groepen: burgers, landbouwers en werkers (...) om ze also door onze bemiddeling in de katholieke associatie te sturen.*”

Handig werd het kiezerspubliek warm gemaakt voor allerlei vernieuwingen waarvan zijzelf de architecten waren.

Centraal hierin stond natuurlijk de eis voor betere wegen een spoorwegen. Verder ging **veel aandacht naar de tramlijn** (bijvoorbeeld prijsvermindering), **aanleg van “velowegen”**, **de ontginningen, landbouwscholen** enz..

Indien nodig werden er meetings georganiseerd. Het bekendst zijn de volkstoelopen voor de actie “Kamp en spoor” in alle dorpen van het kanton.

Maar die niet steeds een success waren, bijvoorbeeld verstoringen in Loenhout.

Andere voorbeelden van politieke en sociale volksberoering zijn uiterst schaars.

Naast het feit dat de Noorderkempen voor andere denkstromingen een bijna ondoordringbaar gebied was, kan het verzwijgen door de katholieke media een rol gespeeld hebben. Volgende acties hebben wij kunnen noteren.

1890: Eerste socialistische meeting te Turnhout.

19/12/1894: Socialistische meeting der sigarenmakers te Hoogstraten

22/08/1896: Meeting christen-democraten Hoogstraten.

08/05/1897: Vlaamse meeting ten voordele van de wet Cooremans Hoogstraten

04/07/1897: Werkstaking met rellen te Rijkevorsel

20/01/1900: Rondzangen voor de Boeren van Transvaal -Hoogstraten
1900 Werkstaking met rellen te Rijkevorsel.
Ts. 1906-09: Vakvereniging voor steenbakkers (socialistisch) o.a. te Rijkevorsel
13/05/1911: Vlaamse meeting te Hoogstraten.

Hoogstraten als centrum en Rijkevorsel – met zijn steenbakkerijen- zijn de enige vernoemde dorpen waar sociale strijd gevoerd werd. Steeds kwamen de actievoerders van buitenuit en hun success kan niet overrompend genoemd worden.

“ Wij bestätigen hierbij dat de socialistische opvatting het minst in de smaak onze bevolking valt.”

Toch dient er voor twee groepen een uitzondering gemaakt, nl. **de sigarenmakers en de steenbakkers in Hoogstraten.**

Samen met de bedienden in de nieuwe diensten vormen de werknemers in de sigarenfabriekjes een nieuwe bevolkingsgroep in Hoogstraten.

Het is daarom niet opvallend dat hun politieke opvattingen enigzinds afwijkend waren: **de bedienden** leunden eerder aan bij de **liberate lijst, de sigarenmakers** “vormden het begin van een landelijk proletariaat (...) en waren voor vreemde invloeden vatbaar.

Het centrum zelf van sigarennijverheid: Arendonk, was ook het enige socialistische bolwerk in de Kempen. Het kwam met vele en hevige stakingen, en met de oprichting van een “rode” werkersbond, veelvuldig in de verontwaardigde pers: ***“ Zij waren revolutionair en specialisten in wilde stakingen.”***

Niettegenstaande dat de **Hoogstraatse nijverheid** veel kleinschaliger was, kwamen de werkers ook onder **de invloed van hun Arendonkse collega's.**

“ Uit een verslagboek van Arendonk weten wij dat er te Hoogstraten eveneens een vakvereniging bestond voor sigarenmakers.”

De beperkte groep arbeiders en de vroege ontmanteling van de nijverheid na 1914 hebben deze kiem van socialistisch oppositie gesmoord voor dat ze geschiedenis kon maken.

Ook **de Rijkevorselse steenbakkers**, gegroepeerd in een nieuwe wijk, waren een nieuw gegeven in de Noorderkempische samenleving.

Voor 1900 vielen zij soms op door:

“ Kleine wilde stakingen, echter nooit tijdens de grote stakingsgolven.”

Zij onderscheidden zich van de stedelijke arbeiders **door hun nog gedeeltelijke afhankelijkheid van de grond** (seizoenarbeid) **en hun gebrek aan organisatie.**

Na 1900 werden allerlei katholieke verenigingen voor de arbeiders aan het kaneel opgericht. Zodat ook hier de socialistische propagandisten nauwelijks gehoor kregen, niettegenstaande hun vakvereniging voor steenbakkers.

Bewerking

Wies Jaspers

15/11/2025